

SLANGENBURG

H.W. Hoppenbrouwers, O.S.B., G.B. Janssen, Trudi Woerdeman en Jan Berends, *Slangenburg. Huis, landgoed en bewoners* (herz. editie; Doetinchem: Historische Vereniging Deutekom, 2008, 224 p., ill.)

Tijdens de ambtsperiode van Willem III komt het tot een voor de Republiek opmerkelijke ontwikkeling op het gebied van buitenplaatsen. Magnaten uit de omgeving van de stadhouder, niet zelden aanvoerders van leger of (in mindere mate) vloot, gaan over tot het creëren van representatieve buitenverblijven, doorgaans met hun voorvaderlijk bezit als agrarische basis. Een 'Hollands' voorbeeld is wat tegenwoordig Trompenburg heet en in de zeventiende eeuw Syllisburgh werd genoemd, in het Utrechtse vindt men Amerongen en in Gelderland Middachten, overigens alle drie herbouwd na eerdere verwoesting door Franse troepen. Verder naar het oosten treft men onder meer de Voorst aan, bij Zutphen, het Nijenhuis onder Heino en de Slangenburg tussen Doetinchem en Varsseveld. De hier te bespreken monografie is gewijd aan de geschiedenis van laatstgenoemd huis en zijn omgeving. Zij is in feite een grondig herziene versie van een uitgave die in 1984 het licht zag.

Als de grote man in de geschiedenis van De Slangenburg mag gelden Frederik Johan van Baer tot de Slangenburg, die in 1645 op het huis werd geboren en daar in 1713 overleed na een succesvolle en lucratieve carrière als infanterie-officier en uiteindelijk generaal onder de koning-stadhouder en Marlborough. Dat Slangenburg, zoals hij meestal wordt aangeduid, koos voor een militaire loopbaan ligt eigenlijk voor de hand: zijn familietak is altijd katholiek gebleven en

dat betekende – waar de Zutphense Ridderschap vanaf 1621 voor 'papisten' gesloten was – dat een civiele carrière in de Republiek voor hem feitelijk buiten het bereik der mogelijkheden lag. Zijn militaire loopbaan verliep daarentegen zeer voorspoedig, niet in de laatste plaats omdat Willem III waardering voor hem koesterde, niettegenstaande zijn dwarse karakter. Hoogtepunt van die loopbaan was stellig de Slag bij Ekeren in de omgeving van Antwerpen in 1703. Door beleidvol optreden wist Slangenburg het leger van generaal Jacob van Wassenaer-Obdam voor omsingeling te behoeden en daardoor een debacle te voorkomen.

Het is wel zeker dat hij het huis, dat tijdens het Twaalfjarig Bestand na een jarenlange bouwvallige toestand was hersteld, heeft getransformeerd tot het huidige u-vormige landpaleis met twee ronde hoektorens. Ook heeft hij vanaf ongeveer 1679 het nog bestaande grootse lanenstelsel laten inplanten, door Trudi Woerdeman gekarakteriseerd als 'een gaaf bewaarde Nederlandse barokaanleg'. Deze is bovendien, naar zij in dit boek aantoot, opmerkelijk vroeg tot stand gekomen: vóór die bij Het Loo, Zeist en Heemstede. Het was ook op last van Slangenburg dat diverse vertrekken in het nieuwe huis met schilderijen van Gerard Hoet (1648-1733) zijn gedecoreerd. Het zijn mythologische en religieuze voorstellingen die, aldus de (inmiddels overleden) benedictijn H.W. Hoppenbrouwers, alle min of meer in verband staan met een tragische gebeurtenis in het leven van de opdrachtgever. Deze trouwde twintig jaar oud met Dorothea Petronella van Steenberg tot Duistervoorde, die hem echter al in het najaar van 1666 ontviel. Hij is nimmer getrouwd.

Het werk van Hoet op de Slangenburg

wordt in dit boek uitvoerig beschreven en geanalyseerd door Hoppenbrouwers, die daarbij steunt op beschouwingen van zijn (eveneens overleden) ordebroeder A. Beekman – de (recente) relatie van de benedictijnen met de Slangenburg zal hierna nog aan de orde komen. Hoppenbrouwers' relaas wordt ondersteund door zeer fraaie kleurenfoto's. De motieven zijn goeddeels ontleend aan de klassieke, in *casu* Romeinse, mythologie, maar ook aan het christelijk gedachtegoed. Zo wordt veel aandacht besteed aan het verhaal van Dido en Aeneas, maar vindt men als plafondschildering van wat waarschijnlijk van oudsher de studeerkamer is geweest, een voorstelling van de goddelijke en zedelijke deugden. Interessant is de mening van Beekman dat er in de gehele Nederlandse schilderkunst van de zeventiende eeuw geen ander stuk is 'dat op zo innige en natuurlijke wijze een moeder met haar kind afbeeldt'. Het is wel zeker dat de opdrachtgever een belangrijke invloed heeft gehad op de themakeuze, waar zozeer de nadruk valt op de verloren liefde.

Na Slangenburgs dood vererfde het goed in eerste instantie op een neef, die evenals zijn oom ongehuwd stierf, daarna op een nicht. In hun tijd zijn voor de grote zaal van het huis gobelins aangeschaft, die echter eind negentiende eeuw zijn verkocht en waarvan de huidige verblijfplaats onbekend schijnt te zijn. Een tegen het levenseinde van de generaal aangelegde galerij van familieportretten verhuisde in 1772 naar Haus Vornholz in het Münsterland, toen de Slangenburg *cum annexis* door het echtpaar Von Nagel-Van Doornick werd verkocht aan de Zeeuwse patriciër Adriaan Steenbracht. Van hem vererfde het op diens broer Cornelis en daarna achtereenvolgens op diverse leden van de familie Von

(Van) der Goltz. Nadat de douairière Van der Goltz-des Tombe in 1892 was overleden, hadden de erfgenamen alleen interesse in de geldswaarde van wat hun was toegefallen. Nadat vele bomen waren geveld en verkocht en de gobelins te gelde gemaakt, werd het goed verkocht aan de grootindustriële Arnold Passmann te Duisburg-Ruhrort. Deze heeft het ongezien gekocht, stellig met de bedoeling winst te maken door verdere houtkap en exploitatie of door verkoop als landbouwgebied. Volgens de familieoverlevering raakte hij echter na kennismaking met zijn nieuw verworven bezit dermate gecharmeerd van het huis, dat hij besloot het te bestemmen tot *Familienheim* of liever vakantie- en jachtverblijf. En dat is de Slangenburg voor diverse leden en verwanten van de familie Passmann gebleven tot 1945. Toen is het goed vanwege de nationaliteit van de toenmalige eigenaren als vijandelijk vermogen onder beheer gesteld. Na een langdurige procedure voor de Raad voor het Rechtsherstel viel het in 1959 definitief toe aan de Staat der Nederlanden. Eerder, in 1948, was al meubilair uit het huis naar de eveneens onder beheer gestelde Cannenburg te Vaassen overgebracht om daar te worden verkocht. Tegenwoordig wordt het huis onderhouden door de Rijksgebouwendienst, het grootste deel van het landgoed is in exploitatie bij Staatsbosbeheer. Een ander deel, ruim 63 hectare, is in 1946 verkocht aan de benedictijnerorde.

De connectie van deze orde met de Slangenburg dateert van enige tijd eerder. In 1942 verordonneerde de bezetter dat de monniken van de toenmalige St.-Adelbertpriorij te Egmond hun huis moesten verlaten. De meesten hunner vonden daarna een toevlucht achtereenvolgens op kasteel Bingerden, in de stad Doesburg en op de Slangenburg. Toen de

monniken na de bevrijding naar Egmond konden terugkeren, rees spoedig de gedachte om te komen tot een permanente benedictijner nederzetting in Gelderland. Het huis werd na korte tijd gehuurd voor een kleine groep monniken. Vervolgens trachtte men het aan te kopen. Dit stuitte op verzet, met name van de Kastelenstichting, die een krachtige pleitbezorger vond in mr. A. Staring. Daarna is vanaf 1948 op het aangekochte deel van het landgoed goeddeels met eigen handen de thans nog functionerende St.-Willibrordusabdij gebouwd. Het huis fungeert tegenwoordig onder beheer van een afzonderlijke stichting als gastenhuis voor de abdij – een oplossing die ook wel genade zou hebben gevonden in de ogen van wijlen Staring.

Wat hierboven kort is samengevat, is uitvoerig weergegeven in dit boek. Eindredacteur Jan Berends heeft zijn sporen verdiend als lokale historicus. Hij droeg artikelen bij over de familie Passmann en de Slangenburg, alsmede over de benedictijnen op het landgoed. De kunst- en tuinhistorica Trudi Woerdeman schreef over verleden en heden van park en landgoed. De militair-historicus G.B. Janssen behandelde het leven en vooral de loopbaan van generaal Slangenburg. Een lang artikel van pater Hoppenbrouwers heeft als onderwerp ‘kasteel, bouwgeschiedenis, bewoners en kunstschaten’. De fraai, deels met kleurenfoto’s, geïllustreerde bijdragen, zijn degelijk onderbouwd, waar nodig door archiefonderzoek. Wie zich in de toekomst met de Slangenburg en gerelateerde onderwerpen wil bezighouden, vindt hier een zeer bruikbare toegang.

Toch heb ik wel enige bezwaren tegen dit boek als ‘gereedschap’. Een index ontbreekt en dat is, ondanks de ogenschijnlijk overzichtelijke indeling, toch wel een

handicap. Sommige onderwerpen lijken onvoldoende uitgediept. Zo blijven de contouren van de generaal toch wat vaag, ondanks de aandacht die zijn levensgang krijgt. Het is duidelijk dat de vroege dood van zijn vrouw zijn leven getekend heeft, maar wat moet men denken van het vrij recent door Conrad Gietman ontdekte gegeven dat hij tegen het einde van de jaren 1670 bij een bloedverwante een bastaardzoon verwekte?¹

Er is een merkwaardig contrast tussen de uitvoerige behandeling van de meeste schilderijen op het huis en de summiere wijze waarop de thans op Haus Vornholz aanwezige portrettengalerij wordt besproken. Het gaat hier kennelijk om een serie schilderijen die kort na elkaar zijn vervaardigd, zeker voor een deel als kopie van oudere originelen. Over die originelen verneemt men echter niets. Ook zou men graag wat meer vernemen over de meubels die in 1948 naar de Cannenburch werden afgevoerd. Een foutje als de vermelding van een landgoed ‘Warthegau’ kan de betrokken auteur vergeven worden: kennelijk is bedoeld bezit in een deel van Polen dat onder meer tijdens de Duitse bezetting zo werd aangeduid.

Een en ander neemt niet weg dat ik dit boek beschouw als een zeer waardevolle bijdrage tot de Gelderse geschiedschrijving, ook voor zover die de lezers van *Virtus* aangaat.

Ph.M. Bosscher

¹ C. Gietman, ‘Frederik Johan van Baer 1645-1713, officier en bouwheer’, *Biografisch woordenboek van Gelderland* (Hilversum, 1998-), V, 12-15.